

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Istragu o podmetanju eksplozivne naprave u dvorište porodične kuće Tanje Janković, novinarkе TV B92, u Vranju 30. oktobra 2012. godine, preuzela je Uprava kriminalističke policije MUP-a Srbije, a ne pripadnici vranjske policije, objavio je dnevni list „Kurir“. Isti list piše da je porodica novinarkе dobila 24-časovni policijski nadzor, a da kriminalistička policija proverava da li bomba ima veze s incidentom od pre mesec dana kada je grupa ljudi, među kojima i Nenad Jovanović, inspektor PU Vranje, na svadbenom veselju u hotelu „Pržar“ pretukla Tanjinog oca, sestru i zeta. „Kurir“ se poziva i na izveštaj Sektora za kontrolu zakonitosti MUP-a Srbije, u kome, po navodima ovog list, piše da je napad na porodicu Tanje Janković pokušao da prikrije načelnik vranjske policije, Slađan Velinović. TV B92 objavila je ekskluzivne snimke kamera iz hotela „Pržar“ iz Vranja na kojima se vidi kako policijski inspektor iz Vranja Nenad Jovanović učestvuje u tuči u kojoj je prebijena porodica novinarkе. Zora Dobričanin, advokatica porodice Janković, apelovala je da se što pre krene u utvrđivanje istine. Ona je za TV B92 izjavila da „postoje nepobitni materijalni dokazi, postoji i snimak tog događaja gde se vidi ko koga šutira, udara ... mislim da nema šta više da se čeka“. Dobričaninova kaže da je „Tanja Janković bila ugrožena zbog toga što se bavi istraživačkim novinarstvom, što se kritički odnosi prema raznim pojavama u društvu“. „Neka se vinovnici ovog događaja izvedu pred lice pravde, i neka to bude za primer“, rekla je advokatica. Dnevni list „Kurir“, međutim, piše da je vranjska policija podnela krivičnu prijavu protiv sestre Tanje Janković, Bojane. „Kurir“ piše da je krivična prijava podneta zbog psovke koju je Bojana tokom napada na porodicu uputila jednom od napadača, a koju psovku vranjska policija tumači kao pretnju, odnosno ugrožavanje sigurnosti. Bojana Janković tvrdi za isti list da je nju prethodno zvao funkcioner Vlade Srbije, koji joj je poručio da smiri svoju sestru i da joj kaže da prestane da talasa, te da će, ukoliko to ne uradi, policija protiv nje podneti prijavu.

O ovom slučaju pisali smo i u svojim ranijim izveštajima. Podsetimo, porodica Tanje Janković, novinarkе TV B92, napadnuta je 23. septembra na svadbi svoje rođake u Hotelu „Pržar“ u Vranju. Tom prilikom, novinarkin otac pretrpeo je prelom vilice na dva mesta i frakturu nosa, njena sestra naprsnuće nosa, zbog čega joj je zakazana hitna operacija, verenik njene sestre nagnječenje grudnog koša, dok je sama Tanja Janković prošla sa modricama. Tanja Janković

izjavila je da je u napadu učestvovao i Nenad Jovanović, policijski inspektor iz Vranja, a da je razlog za napad bila kampanja koju je vodila preko društvenih mreža i blogova, reagujući na katastrofalnu bezbednosnu situaciju u Vranju. Novinarka je javno postavljala pitanja zbog čega već godinama niko ne odgovara za kriminalne radnje koje se dešavaju u Vranju, od paljenja gradonačelnikovog automobila, koje se desilo prošle godine, do podmetnutog požara u kome je izgorelo vranjsko pozorište, početkom jula ove godine. Umesto utvrđivanja odgovornosti za napad, usledio je novi incident. Naime, nakon što je Tanja Janković na svom Facebook profilu obznanila da je došla do snimka sigurnosnih kamera na kojem je zabeležen napad na njenu porodicu ispred Hotela „Pržar“, kao i nakon što je na istoj društvenoj mreži objavila i fotografije dokumenata koji ukazuju na moguć pokušaj zataškavanja odgovornosti pojedinih službenika policije za povređivanje njenog oca, sestre i sestrirog verenika, u dvorištu kuće njene porodice u Vranju, 30. oktobra 2012. godine pronađena je eksplozivna naprava. Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Ovo se odnosi, kako na slučajeve fizičkih napada na članove porodica novinara, tako i na podmetanje eksplozivnih naprava u dvorišta njihovih kuća, ali i na telefonske pretnje da će, ukoliko novinar ne prestane da se bavi određenom temom, članovi njegove porodice biti krivično gonjeni ili na drugi način šikanirani. U Srbiji, brojni raniji nerazjašnjeni slučajevi napada na novinare mogu da zastraše novinare i mogu da dovedu i dovode do autocenzure. Takođe, nerazjašnjeni slučajevi napada na novinare kreiraju atmosferu nekažnjivosti u ovakvim slučajevima, i objektivno ohrabruju potencijalne napadače. Ovaj primer to nesumnjivo pokazuje. Nakon što, i pored brojnih svedoka i snimaka sigurnosnih kamera, nisu razjašnjene okolnosti premlaćivanja porodice novinarkine 23. septembra, usledilo je podmetanje eksplozivne naprave 30. oktobra. Detalji istrage i dalje se zvanično ne saopštavaju, a mediji prenose i da su se sada, nakon lokalne policije iz Vranja, u zataškavanje čitavog slučaja uključili i funkcioneri Vlade Srbije. Šta god bila istina o napadima na Tanju Janković, nespremnost vlasti da izađe pred javnost sa potpunom informacijom o ovom slučaju, već je izazvala štetu koja se ogleda, ne samo u povredama koje su članovi novinarkine porodice pretrpeli i njihovom ličnom osećaju ugroženosti, već i u rastućoj atmosferi straha koja pogoduje autocenzuri u medijima.

2. Sudski postupci

2.1. Osnovni sud u Loznici doneo je prvostepenu presudu kojom je bivšeg policajca Ljubinka Todorovića iz Grnčare, obavezao da dopisniku „Novosti“ Vladimiru Mitriću, na ime naknade nematerijalne štete, isplati iznos od 700.000 dinara, od čega za pretrpljene fizičke bolove 200.000, za pretrpljeni strah 150.000 i za povredu časti i ugleda 350.000 dinara. Ljubinko

Todorović je prethodno pravosnažno osuđen na godinu dana zatvora, jer je 12. septembra 2005. u Loznici na kućnom pragu napao Mitrića i udarcima čvrstim predmetom naneo mu više povreda. Sudsko veće sudije Andreja Mirkovskog navelo je u presudi da se Mitrić, prema oceni veštaka, od tog događaja nalazi u posebnom psihičkom stanju jer je pod stalnom policijskom zaštitom, što mu je poremetilo psihičku ravnotežu i otežalo bavljenje novinarskim poslom.

Novinar Vladimir Mitrić je zbog tekstova o korupciji u zapadnoj Srbiji i Republici Srpskoj, još 12. septembra 2005. godine, u centru Loznice, u ulazu zgrade u kojoj je stanovao, oko 22 sata uveče, napadnut s leđa drvenim predmetom sličnom palici za bejzbol, pri čemu je zadobio prelom leve podlaktice i druge teške telesne povrede. Mitrić još od tada živi pod stalnim obezbeđenjem policije. Presudom Apelacionog suda u Beogradu, krajem prošle godine, za napad na Mitrića, bivši policajac Ljubinko Todorović osuđen je na godinu dana zatvora. Upravo usvojenim Zakonom o amnestiji, kazna mu je smanjena za četvrtinu i pušten je na slobodu početkom decembra. Pravosuđe se, sa druge strane, nikada nije bavilo Todorovićevim nalogodavcima, koji su do danas ostali nepoznati. Mitrić je još uvek izložen napadima, od kojih se poslednji o kojem su mediji izvestili dogodio u septembru. Okolnosti tog napada ukazale su i na moguć ozbiljan propust u radu policijskih službenika koji Mitrića i danas obezbeđuju. Naime, obezbeđenje ne samo da nije bilo uz novinara u trenutku napada, već je i jednom od napadača praktično otkrilo njegovu lokaciju i time napad omogućilo. Iznos naknade nematerijalne štete koji je Mitriću dosuđen u prvom stepenu, interesantan je jer može da se uporedi sa iznosima naknada koje tužioci obično potražuju zbog štete nanete objavljivanjem netačne, nepotpune ili druge informacije u medijima čije je objavljivanje u skladu sa zakonom zabranjeno. Članom 200. Zakona o obligacionim odnosima, predviđeno je da sud, ako nađe da okolnosti slučaja to opravdavaju, može dosuditi, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu, pravičnu novčanu naknadu za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah. Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu ovakve štete, kao i o visini njene naknade, sud je po zakonu dužan da vodi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom. Mitrićev slučaj i iznos naknade koji je njemu dosuđen za pretrpljene fizičke bolove, strah i za povredu časti i ugleda, ne razlikuje se drastično od naknada koje po istom osnovu dobijaju lica o koje se mediji, ponekad i potpuno banalno, postupajući u dobroj veri, odnosno bez namere omalovažavanja, ogreše. Ovo čini očiglednijom meru u kojoj sudovi u Srbiji često nisu voljni da novinarsku grešku, koja se kao takva u pojedinim slučajevima objektivno ne može izbeći ni uz svo poštovanje pravila struke, tretiraju gotovo ravnopravno napadu s leđa drvenom palicom.

2.2. U akciji Službe za borbu protiv organizovanog kriminala i Tužilaštva za organizovani kriminal, krajem novembra uhapšeno je 18 lica za koja se sumnja da su u fingiranim televizijskim i radio kvizovima i igrama na sreću tokom poslednjih devet meseci oštetili više od 163.000 građana Srbije za oko 32 miliona evra. Tužilaštvo i policija sumnjaju da su glavni organizatori fingiranih kvizova i igara – Rade Jovčić, vlasnik i direktor kompanije „Fonlider“, njegov zamenik Radivoje Pušonja, te Dušan Morača, direktor televizija „Duga sat“ i „Astro“, prenosi „Blic“. Za ovu grupu se sumnja da je poslednje tri godine organizovala lažne kvizove i igre na sreću. Policija je saopštila da su u lancu prevara učestvovali i zaposleni u televizijama „Duga sat“, „Astro“, „Soko“, te u RTV „Sunce“, „Narodnom radiju“ i u „Radio Centru“. Način prevare je bio takav da slušaoce i gledaoce uključuju u programe televizija i radija preko telefonskih poziva ili SMS-ova. Cene poziva i SMS-ova preko brojeva koje je grupa davala za igre na sreću i kvizove bile su znatno više od redovnih tarifa. U kvizovima bi postavljali pitanja na koja nije teško odgovoriti. Onda bi sami zaposleni fingirali da zovu i greše. Nekad bi zvali i iz samog studija. Gledaoci i slušaoci bi za to vreme čekali na otvorenim linijama, što se plaćalo za svaki započeti minut. U drugim slučajevima radili bi to isto, ali bi gledaoci i slušaoci odgovore slali SMS-om koji je nekad koštao i po 500 dinara. Nagrada u kvizovima nije postojala, odnosno gledaoci i slušaci nikada nisu mogli da je osvoje. „Blic“ piše da su policija i tužilaštvo snimali radio i televizijske emisije da bi otkrili prevare. Prilikom pretresa na 32 lokacije privremeno je oduzeta vredna računarska oprema, blokirani su bankovni računi pojedinih osumnjičenih s iznosima od 370.000 evra i oduzeto je više putničkih vozila. Svim osumnjičenima određeno je policijsko zadržavanje od 48 sati i privedeni su na saslušanje u tužilaštvo. „Blic“ piše da je Radio Centar, jedna od stanica na kojoj su emitovani fingirani kvizovi, u vlasništvu funkcionera Demokratske stranke Srbije. Jedan od suvlasnika, Dragan Tomić, potpredsednik je Gradskog odbora DSS-a u Beogradu i bivši direktor Rudarskog basena „Kolubara“. Tomiću se trenutno sudi zbog malverzacija u tom državnom preduzeću. Zaposleni na TV „Soko“ iz Sokobanje, još jedne od stanica na kojoj su kvizovi emitovani, kažu da su kvizovi emitovani u terminima koje je zakupila privatna firma iz Beograda, ali da je saradnja otkazana čim se pojavila sumnja da su igre lažirane.

Budući da su neke od stanica koje se pominju u informacijama koje su mediji objavljivali o fingiranim televizijskim i radio kvizovima i igrama na sreću, stanice koje su se redovno nalazile na spiskovima piratskih emitera u Srbiji, koje je Republička agencija za elektronske komunikacije poslednjih meseci objavljivala, sada možemo, makar delimično, da razumemo zašto je borba protiv radio pirata u Srbiji toliko teška. Informacija da je samo jedna grupa, u periodu od samo 9 meseci, uspela da napravi štetu od čak oko 32 miliona evra, zaprepašćujuća je. Kako je saopšteno, grupa je od telekomunikacionih operatora uspela od tog iznosa da naplati

polovinu, dok je preostali iznos ostao operatorima na ime pruženih usluga. Ako navedenih 16 miliona evra, kao prihod samo jedne grupe u roku od samo 9 meseci, uporedimo sa prihodima od oglašavanja svih medija u Srbiji, i štampanih i elektronskih, koji se u celoj 2012. godini procenjuju na 172 miliona, postaje očigledno koliko radio piraterija u Srbiji danas nije pitanje ljudskih prava ili gušenja slobode izražavanja, već polje delovanja organizovanog kriminala u kome se ostvaruju enormni prihodi. Kodeksom ponašanja emitera koji je Republička radiodifuzna agencija usvojila još 2007. godine, predviđeno je da su u emisijama sa direktnim telefonskim uključivanjem u program, emiteri obavezni da tačno naznače cenu i ukupan realni trošak poziva. Takođe, Ratelovim Pravilnikom o obavezama operatora usluga sa dodatom vrednošću, predviđeno je da se organizovanje kvizova i sličnih igara u kojima se obećavaju nagrade koje se nikada ne dodeljuju ili ih osvaja lice povezano sa priređivačem nagradnog kviza, smatra zloupotrebom usluge sa dodatom vrednošću. Ovaj Ratelov Pravilnik čak predviđa da se zloupotrebom usluge sa dodatom vrednošću smatra i organizovanje kvizova i sličnih igara koje se tarifiraju po vremenu, u kojima se ostvari telefonski poziv, ali se nikada ne ostvari komunikacija sa govornom mašinom, spikerom, voditeljem na TV ili radio stanici, odnosno uspostavi se veza, nakon čega se dobija informacija o čekanju na uključenje u program koje se ne dešava. Način na koji navedeni akti definišu zabranjena ponašanja, gotovo doslovno opisujući zloupotrebe koje su se u praksi dešavale, dokazuje da su regulatorne agencije, i za radiodifuziju, i za elektronske komunikacije, tačno znale šta se dešava već godinama. Drugo je, međutim, pitanje da li su takve zloupotrebe mogle same da spreče, odnosno da li su policija i tužilaštvo mogli da budu uključeni u čitavu priču još ranije. Više o tome, pretpostavljamo da će moći da se sazna tokom sudskih postupaka koji će uslediti.